

SÖZLÜ KÜLTÜR BELLEĞİNDE BİR DIVAN ŞAİRİNİN İZLERİ: CÖNKLERDE NÂBÎ

Traces of Divan Poet in Oral Cultural Memory: Nâbî at Conks

Dr. Mehmet GÜRBÜZ*

ÖZ

Cönkler ve mecmualar, daha çok edebî olmakla birlikte çok farklı alanlara ait malzemeyi, derleme yöntemiyle bir araya getiren eserlerdir. Kütüphanelerde pek çok örneği bulunan bu eserler, edebiyat araştırmalarının farklı alanları için önemli kaynaklardır. Şiir mecmuaları ve cönkler, edebiyat tarihine girmemiş pek çok şairi unutulmaktan kurtaran kaynak eserlerdir. Yine, şairlerin eserlerinin doğru metinlerinin oluşturulabilmesinde tenkitli yayım çalışmalarının en önemli başvuru kaynakları arasında yer alırlar. Diğer taraftan, oluşum süreçleri ve derleyicilerinin kimliği dolayısıyla, ilk elden, toplumun ihtiyaçlarına, ilgilerine, beğenilerine ilişkin ipuçları sunabilecek niteliktedir. Kimi zaman aksi yönde örnekler görülse de “cönklerin daha çok halk kültürüne, mecmualarınsa klasik kültüre ait birikimi yansıttıkları” fikri yaygınlık kazanmıştır. Ancak bu tür eserlerin içerikleri incelendiğinde, farklı geleneklere mensup şairler tarafından yine farklı kitleler için üretilmiş metinler olarak görülen iki edebî geleneğin, takipçileri tarafından nasıl aynı potada eritildiğini görmek mümkündür. Makalemizde, bu duruma bir örnek olmak üzere, önde gelen divan şairlerinden Nâbî'nin cönklerde yer alan şiirleri araştırılacak ve elde edilen verilerden hareketle Nâbî'nin cönklerle girme oranının ne olduğu, hangi şiirlerinin daha çok seçildiği, diğer şairlerle karşılaştırıldığında bu sonuçların nasıl yorumlanması gerektiği gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Ayrıca çeşitli cönklerde karşılaştığımız ancak şairin Divan'ında bulunmayan şiirlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Sözlü Kültür, Cönk, Nâbî

ABSTRACT

Conk and magazines are works, but rather literary, that brings together many materials that belong to different areas with the method of compilation. They are important sources for literary works of all kind. For example, they are sources that save many poets, who do not take part in “literature histories”, from oblivion. Also, they stand as one of the most important references for critical text of “divans”. On the other hand, these can provide clues from firsthand about the society's needs, interests, tastes by virtue of the identity of compilers and formation processes. Although it sometimes appears examples of the opposite direction, the idea, “Conk mostly reflects folk culture, however magazines reflect the accumulation of classical culture” has gained wide currency. When examined the contents of such works, however, it is possible to see how the two literary traditions melted in the same pot by their followers despite they are seen as the texts produced by the poets belonging to different traditions for the different masses. In this article, including an example of this situation, we study poems of one of the leading divan poets, Nâbî, at the conks, and we try searching for answers to questions on what is the rate of Nâbî to enter into conks, which poems of him is mostly selected, in respect to the data obtained, and how we should interpret these results when compared with other poets. In addition to, we introduce poems with appellative detected in various magazines which don't exist in his Divan.

Key Words

Divan Literature, Folk Literature, Oral Culture, Conk (Ottoman miscellanies, poetry periodicals), Nâbî

* Bozok Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, drmehmetgurbuz@gmail.com

Halk edebiyatının yazılı ürünlerinden biri olan cönkler, bu gelenekten beslenen âşıkların şiirlerinin toplandığı eserler olarak bilinir. Ancak cönkleri sadece şiir derlemeleri olarak görmek, onları, kültür tarihimiz açısından sahip olduğu zengin içerikten soyutlamak anlamına gelecektir. Oysa cönkler, sel, deprem, yangın gibi afetlerle ilgili kayıtlar, hastalıklar ve bunların tedavi yöntemleri, ilaç tarifleri, dualar, tılsımlar, kişisel bilgiler, genel tarihlere girmemiş olaylar gibi halkın tarihine, yaşam biçimine, inanışlarına, gelenek ve göreneklerine dair içerdikleri çok geniş ölçekli malzemeyle sözlü kültürümüzün önemli yapıtaşlarından biridir. Derleme yöntemiyle meydana getirilmiş olan bu eserlerin kuşaktan kuşağa el değiştirerek oluşum sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, cönklerin aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı olduğu da görülür.

Kültür tarihimize ilişkin sunduğu diğer birikim bir kenara bırakılarak sadece edebî yönü düşünüldüğünde, cönklerin edebiyat biliminin farklı dalları için de çeşitli imkânlar sunduğu görülür. Bu konudaki araştırmalarda sıkça gönderme yapıldığı gibi cönkler sadece –kimileri ilk kez gün yüzüne çıkan- âşıkların şiirlerini ya da destan, halk hikâyesi gibi eserlerin metinlerini ortaya koymaktan daha fazla işleve sahiptir. Örneğin; cönkler üzerinde yapılacak incelemeler, bir taraftan hangi şairin ve onun hangi şiirlerinin daha çok beğenildiğine ilişkin tespitler yapmayı mümkün kılarak edebiyat tarihi için malzeme sunarken diğer taraftan da yapılan seçkilerin niteliğine

bakılarak toplumun estetik seviyesini ve buna bağlı olarak da beğenilerini takip etmeye imkân tanyarak edebiyat sosyolojisine malzeme sunar.

Genel olarak cönklerin daha çok halk kültürünü, mecmuaların da klasik kültürü yansıttıkları fikri yaygınlık kazanmıştır (Oğuz vd. 2011: 115). Osmanlı toplumu için birbirinden kopuk sosyal tabakaların varlığından söz edilemese bile, toplumun farklı kesimlerinin almış oldukları eğitimin, içinde yaşadıkları ve etkileşimde buldukları çevrenin ve başkaca faktörlerin etkisiyle insanların farklı zevk ve estetik seviyelere sahip olduğu söylenebilir. Esasen bu, sadece Osmanlı toplumu için değil, her dönemde bütün toplumlar için geçerli olan bir durumdur. Büyük ölçüde İslami kültürün beslediği Osmanlı toplumunda mütecanis bir yapı mevcut olmakla birlikte, bu yapı içinde kültür seviyeleri itibarıyla –bugün olduğu gibi- bazı farklılıkların bulunduğu muhakkaktır. Özellikle büyük şehirlerde yoğunluk kazanan sanat faaliyetleri, suya atılan taşın dalgaları gibi halka halka genişleyerek kasabalara ve köylere intikal etmekteydi. Öyle ki, belli bir asırdan sonra kazanılan kültür birikimi, halkın büyük bir kısmını sanat ve edebiyatın içine çekmiştir (Kurnaz 1997: 64-65).

Yukarıda sözü edilen kültürel farklılıklar, aynı toplum içerisinde farklı sanat anlayışlarının oluşmasına yol açmıştır. Halk ve divan edebiyatı gelenekleri, bu tür bir oluşumun örneklerindedir. Ancak bunlar her ne kadar farklı edebî gelenekler olsa da

tamamen birbirinden kopuk değildir; tam tersine temelde ortak bir kültürden beslendikleri için benzerlikleri oldukça fazladır (İki edebî geleneğin keşişme noktaları konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz. Kurnaz 1997). Bu iki edebî geleneğin üreticisi olan şairlerin ortaklıkları yanında, tüketici durumundaki toplumun da ortak bir “duyuş” yakaladığı söylenebilir. Bu ortak “duyuş”un izlerine, -kendileri de şair olan kimi derleyenler dışında- bizzat edebî tüketici durumundaki mürettepler tarafından derlenen mecmua ve cönklerde rastlanılabilir. Farklı yüzyıllardan belli başlı divan ve halk şairlerinin cönk ve mecmualara girme oranlarının gösterildiği aşağıdaki tablo, bu düşünceyi destekler niteliktedir¹:

Şair	Cönkler	Mecmualar
Âşık Ömer	199	76
Gevherî	159	55
Dertli	79	29
Karacaoğlan	57	12
Gedâyî	45	20

Şair	Cönkler	Mecmualar
Fuzûlî	71	211
Nâbî	46	188
Bâkî	35	278
Şeyh Gâlib	29	58
Zâtî	25	119
Nef î	24	40
Nedîm	21	81
Hayâlî	18	160
Necâtî	14	128

Tablolar incelendiğinde hem cönklerin hem de mecmuaların halk ve divan şairlerinden seçkiler içerdiği görülür. Bu verilere göre Fuzûlî'nin Karacaoğlan ve Gedâyî'den fazla, Dertli ile de neredeyse aynı sayıda cönkte yer alması, yine Âşık Ömer'in Şeyh Gâlib ve Nefî'den fazla, Nedîm'le de hemen hemen eşit sayıda mecmuada yer alması, ilk bakışta şaşırtıcı olsa da Osmanlı toplumunun kültürel birikiminin ve estetik seviyesinin her iki geleneğin de takipçisi olduğunu göstermektedir. Mecmualarda en çok adı geçen şair olan Bâkî (278) ile yine çok sayıda mecmuada adları geçen Hayâlî (160), Necâtî (128) ve Zâtî (119)'nin cönklere girme oranı hayli düşüktür. Bu sebepleri üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur.

Makalemizin konusu olan Nâbî, mecmualara girme sıklığı bakımından Bâkî (278) ve Fuzûlî (211)'den sonra üçüncü sırada (188) yer alırken cönklerde de Fuzûlî (71)'den sonra ikinci sırada (46) gelmektedir. Bu karşılaştırmadan sonra cönklerde Nâbî'nin hangi şiirlerinin yer aldığı, bunlardan hangilerinin farklı cönklerde tekrar ettiği, cönkleri tertip edenlerin Nâbî'nin neden bu şiirlerini seçtikleri, seçilen şiirler ile cönklerdeki şiirlerin konuları arasında bir ortaklık olup olmadığı gibi farklı sorgulamalar çerçevesinde mesele irdelenmeye çalışılacaktır.

Nâbî'nin cönklerde yer alan şiirleri aşağıdaki tabloda verilmiştir²:

	Cönk	Nâbi'nin Şiiri (Kafiye/Redif)	Cönkteki yeri	Nâbi Divânı'ndaki yeri ³	Açıklama
1	06 Mil Yz Cönk 22	-âlardan	32b	Th. 4 (s. 175)	
2	06 Mil Yz Cönk 34	-er bilür bilmezlenür	11	G. 242 (s. 640-641)	Cönkte gazelin sadece ilk 5 beyti yazılmıştır.
3	06 Mil Yz Cönk 46	-et-i Şeyh	9b	K. 27 (s. 159-160)	Cönkte şiirin 2 ve 6. beyitleri yazılmamıştır.
4	06 Mil Yz Cönk 49	-arum söylesün	9	G. 596 (s. 910)	
5	06 Mil Yz Cönk 53	-adan usanduk	31b	G. 395 (s. 756)	Divân'da 5 beyit olan şiir, cönkte 6 beyit olarak yazılmıştır ⁴ .
6		-er inşa'a'llâh	40	G. 660 (s. 956-957)	
7		-ânüm diyerek	40	G. 445 (s. 797-798)	
8		-et gelsün	40	G. 591 (s. 907)	
9		-û kalmamış	45	G. 353 (s. 720)	
10	06 Mil Yz Cönk 57	-â yâ Muhammed-i Arabî	38b	K. 3 (s. 27-30)	Divân'daki şiirin 1-10, 12 ve 34. beyitleri olmak üzere 12 beyti yazılmıştır.
11	06 Mil Yz Cönk 77	-ûlar hep senünçündür	6	-	Bu gazel ⁵ , Divân'da yoktur.
12		-ân dönsün	7	G. 609 (s. 919-920)	Sayfanın alt kısmı yırtık olduğundan cönkte şiirin son iki beyti yoktur.
13		-âdun ey bülbül	7	Th. 3 (s. 174-175)	
14		-emcesine	11	-	Bu gazel ⁶ , Divân'da yoktur.
15		-enümden	23	G.631 (s. 934)	
16	06 Mil Yz Cönk 87	-em es-selâm	65b	G. 537 (s. 865-866)	
17	06 Mil Yz Cönk 92	-âne idük	13	G. 447 (s. 799)	
18		-adan usanduk	82	G. 395 (s. 756)	
19	06 Mil Yz Cönk 118	-eti	28	-	Bu gazel ⁷ , Divân'da yoktur.
20		-adan usanduk	57	G. 395 (s. 756)	
21		-anur	58	G. 69 (s. 509)	
22		-ûna da	60	G. 661 (s. 957)	Divân'da 5 beyit olan şiir, cönkte 7 beyittir ⁸ .
23		-den el çekdük	65	G. 448 (s. 799)	
24	-em olsun olmasun	65	G. 603 (s. 915)		
25	06 Mil Yz Cönk 134	-em es-selâm	19	G. 537 (s. 865-866)	
26	06 Mil Yz Cönk 135	-âd olasin	21b	G. 622 (s. 928-929)	
27	06 Mil Yz Cönk 136	-et ile	46b	G. 668 (s. 962)	
28	06 Mil Yz Cönk 137	-û kalmamış	67	G. 353 (s. 720)	
29		-ânüm diyerek	67	G. 445 (s. 797-798)	
30		-âd olamazsun	68	G. 624 (s. 930)	
31		-adan usanduk	69	G. 395 (s. 756)	Cönkte redif, "usandum" şeklindedir.
32		-er inşa'a'llâh	69	G. 660 (s. 956)	
33	06 Mil Yz Cönk 143	-û kalmamış	1	G. 353 (s. 720)	
34	06 Mil Yz Cönk 147	-ânüm diyerek	28	G. 445 (s. 797-798)	
35	06 Mil Yz Cönk 168	-ân saçılır	10a	-	Bu gazel, Divân'da yoktur.
36	06 Mil Yz Cönk 182	-em var	27a	Th. 1 (s. 169-172)	
37	06 Mil Yz Cönk 222	-is koynına	37b	-	Bu müfred ⁹ , Divân'da yoktur.
38	06 Mil Yz Cönk 256	-anır	78a	G. 69 (s. 509)	
39	06 Mil Yz Cönk 274	-in olmaz	15	G. 303 (s. 684)	Şiirin sadece 1 ve 3. beyitleri yazılmıştır.
40	06 Mil Yz Cönk 281	-âma mı düşdün	6b	G.451 (s. 801-802)	

41	06 Hk 3144	-âdan mı gelürsin	19	G. 654 (s. 950-951)	
42		-âdur bu	19	G. 655 (s. 952)	
43		-âm eyledi bülbül	20	G. 493 (s. 833-834)	
44		-ânedem gelmez	20	G. 279 (s. 666-667)	
45		-eti	21	-	Bu gazel ¹⁰ , Divân'da yoktur.
46		-âdan usanduk	21	G. 395 (s. 756)	
47		-ârum söylesün	22	G. 596 (s. 910)	
48		-âd olasin	22	G. 622 (s. 928-929)	
49		-âlardan	23	Th. 4 (s. 175)	Nâbî'nin Fuzûlî'nin gazeline yapmış olduğu tahmistir.
50	06 Hk 3624		32	-	Bu müfred ¹¹ , Divân'da yoktur.
51		-ûm	32	-	Bu müfred ¹² , Divân'da yoktur.
52		-â eyleyelüm	102	G. 538 (s. 866-867)	Sayfa yırtık olduğundan cönkte 11 beyitlik gazelin sadece ilk 6 beyti okunabilmektedir.
53		-âm	102	-	Bu müfred ¹³ , Divân'da yoktur.
54		-er	102	-	Bu müfred ¹⁴ , Divân'da yoktur.
55		-ânedür	102	-	Bu müfred ¹⁵ , Divân'da yoktur.
56		-en	102	-	Bu müfred ¹⁶ , Divân'da yoktur.
57	Ziya Bey Ktp., 6769 Nolu Cönk	-âdur bu	8a	G. 655 (s. 952)	
58	Ziya Bey Ktp., 6709 Nolu Cönk	-en olaydum	46b	G. 526 (s. 858)	
59		-âm görinsün	45a	G. 629 (s. 933)	
60		-ânna benzer	49b	-	Bu kıt'a ¹⁷ , Divân'da yoktur.

Yukarıdakilere ilaveten taramalarımız sırasında Nâbî'ye ait şiirler barındırdığımızı tespit ettiğimiz hâlde ulaşamadığımız kimi cönkler de bulunmaktadır¹⁸. Burada bahsedilmesi gereken başka bir aksaklık da başka bir şaire ait olduğu hâlde kataloglarda yanlışlıkla Nâbî'ye atfedilen pek çok şiirin bulunmasıdır¹⁹.

Yaptığımız taramalarda 41 cönkte Nâbî'ye ait kaside, gazel, tahmis, kıt'a ve müfred nazım şekilleriyle yazılmış 60 şiir tespit edilmiştir. Bu şiirler şunlardır: G. 69 (2), G. 242, G. 279, G. 303, G. 353 (3), G. 395 (5), G. 445 (3), G. 447, G. 448, G. 451, G. 493, G. 526, G. 537 (2), G. 538, G. 591, G. 596 (2), G. 603, G. 609, G. 622 (2), G. 624, G. 629, G. 631, G. 654, G. 655 (2), G. 660 (2), G. 661, G. 668, K. 3, K. 27, Th. 1, Th. 3, Th. 4 (2). Bunlardan başka cönklerde Nâbî'ye atfedilen; ancak şairin Divân'ında yer almayan -ikisi aynı- 5 gazel, 1 kıt'a ve 8 müfred tespit edilmiştir. Bu şiirlerin yerleri yukarıdaki tabloda gösterilmiş ve tam metinleri de dipnotta verilmiştir.

Nâbî'nin cönklerde yer alan şiirlerinde Divân'ının tenkitli metninde bulunmayan farklılıklar yer almaktadır. Ek, kelime, kelime grubu ve beyit düzeyindeki bu farklılıkların Divân nüshalarında yer almaması, bunların ya tenkitli metinde kullanılmayan farklı bir nüshadan geçirildiğini ya da -daha kuvvetli bir ihtimalle- Nâbî'nin şiirlerinin sözlü gelenekte dolaşımında olduğunu ve cönklere de bu süreçte değişime uğramış şekillerinin girdiğini düşündürmektedir.

Mecmualarda ve cönklerde yer alan şairlerin ve bunların şiirlerinin ne şekilde ele alınacağı ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira tecrübeler göstermektedir ki oluşumu -özellikle de cönklerin- sözlü geleneğe dayanan bu eserlerde yer alan bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır. Bir şiir kolaylıkla başka bir şair adına kayıtlı olabilmekte, şiirlerde kimi farklılıklar görülebilmekte ya

da verilen kimi bilgilerde yanlışlıklar ortaya çıkabilmektedir (Bu konuya ilişkin bir inceleme ve örnekler için bkz. Dizdaroğlu 1977, 1978a, 1978b). Bu bakımdan, bu şiirlerin gerçekten Nâbî'ye ait olup olmadığı konusunda dikkatli davranmak gerekmektedir.

Elde edilen somut verilerin dö-kümünden sonra bunların nasıl yorumlanması gerektiğini, Nâbî'nin ve şiirlerinin cönklere neden girdiğini düşünmek gerekmektedir. Derleyiciyi belli bir şaire ya da şiire yönlendiren saikanın ne olduğunu sorgulamak, hem bu sorulara cevap bulunabilmesine hem de cönklerin oluşum sürecinin anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Mecmuaların/cönklerin içeriğinin ne olacağı konusunda mürettibi sınırlayan onu belli bir alana/konuya yönlendiren bir sınırlama yoktur. Bu noktadaki tek belirleyici unsur, mürettiptir ve o da tamamen kendi kişisel ilgi alanları, tercihleri ve beğenileriyle eserine dâhil edeceği malzemenin niteliğini kendisi belirler. Bu çerçevede derleyicinin kültürel birikimi, estetik seviyesi ve kişisel beğenisi, yaptığı seçki faaliyetini yönlendiren ana et-kendir. Her ne kadar derlemenin belirli bir tema, tür vb. üzerinden yapıldığı kimi örneklerde seçme faaliyetinin gerçekleştirileceği alan daralsa da mürettip, zevkine göre anlamı, söyleyiş biçimi, ahengi, ritmi gibi etkenlerle kendisinin en çok beğendiği şiirleri eserine alır. Meseleye bu çerçeveden bakıldığında Nâbî'nin şiirlerinin hem mecmua hem de cönk derleyicisinin kültürel birikimine hitap edecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Seçilen şiirlerin konu bakımından ortaklıkları irdelendiğinde dinî içerikli şiirlerin daha fazla yer aldığı görülür. Şairin hac ziyareti sırasında söyledi-

ği ve bugün de toplum içerisinde hatırlanan “Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dur bu / Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâ'dur bu” matlâlı gazeli en sık tekrar edenlerdendir. Söz konusu şiir ya doğrudan ya da farklı şairlerce buna yapılmış tahmisler dolayısıyla 7 cönkte yer almıştır. Na'tların derlendiği 06 Mil Yz Cönk 57 numaralı cönkte Nâbî'nin Hz. Peygamber'i övdüğü “yâ Muhammed-i Arabî” redifli şiiri yer almıştır. Yine Abdülkadir Geylânî'nin övüldüğü “-et-i Şeyh” kafiye/redifli kaside de bir cönkte karşımıza çıkmaktadır. Felekten şikâyet konulu şiirler de cönklerdeki Nâbî şiirlerinin ağırlık noktasını oluşturur. Bu çerçeveden olmak üzere; “-âdan usanduk” redifli şiiri 5, “-û kalmamış” redifli şiiri de, biri farklı bir şairin tahmisi olmak üzere, toplam 4 cönkte yer almıştır.

Sonuç

Bu makalede, halk edebiyatının üretimi olan cönklerde divan şairlerinin önde gelen isimlerinden olan Nâbî'nin hangi oranda yer aldığı ve elde edilen sonuçların nasıl yorumlanması gerektiği sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır. Mecmua ve cönkler, edebî üretimin tüketicilerinden/hedef kitlesinden olan mürettipler tarafından meydana getirildiği için bu eserlere bakarak toplumun neleri takip edip okuduğuna, hangi şairlerin hangi şiirlerini beğendiklerine dair ipuçları bulmak mümkündür. Yaptığımız taramalar neticesinde elde ettiğimiz veriler hem cönklerde hem de mecmualarda halk ve divan şairlerinin şiirlerinin bir arada bulunmasından hareketle, okuyucu kitlesinin her iki edebî geleneği de takip ettikleri söylenebilir. Nâbî ile ilgili verilere bakıldığında, şairin 41 cönkte 60 şiiri

tespit edilmiştir. Bu oranla, mecmualarda üçüncü sırada yer alan Nâbî, cönklere de Fuzûlî'den sonra ikinci sırada girmiş durumdadır. Bu durum, Nâbî'nin şiirlerinin toplumun bütün kesimlerince sevildiğinin ve bilinip okunduğunun göstergesidir. Cönklere en sık giren şiirleri ise dinî içerikli olanlarıyla zamandan, felekten ve talihten şikâyet ettikleridir.

NOTLAR

- 1 Taramamız, “yazmalar.gov.tr” adresi üzerinden yapılmış olup, bütün alt türleri dâhil olmak üzere, mecmua başlığını taşıyan 5809 eseri ve cönk başlığını taşıyan 571 eseri esas almaktadır ve toplam şiir sayısını değil; sadece şairlerin kaç mecmuada/cönkte yer aldığını göstermektedir. Ancak kataloglara geçmemiş olan ve kişisel kütüphanelerde bulunan gün yüzüne çıkmamış cönk ve mecmuaların sayısı bundan çok daha fazla olmalıdır. Örneğin; hayatını adeta cönklere adanmış bir araştırmacı olan Sayın Sabri KOZ'un 30 Haziran 2012 tarihinde Ankara'da düzenlenen “Osmanlı Şiirinin Hazinesi: Mecmualar ve Cönkler” başlıklı çalıştaydaki ifadelerine göre, en azından bin tanesini kendisinin gördüğü üç bin civarında cönk bulunmaktadır. Ayrıca yaptığımız taramalar sırasında mevcut kataloglarda yer alan bilgilerin de –en azından Nâbî ile ilgili olanların– çok sağlıklı olmadığı görülmüştür. Mecmua ve cönkler üzerinde yapılacak çalışmaların selameti açısından bütün bu eserlerin tespit edilmesi ve içerik dökümlerinin doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- 2 Bu tespitler, “yazmalar.gov.tr” adresinde “cönk” başlığını taşıyan 571 esere, cönkler üzerine yapılmış 11 tez çalışmasına ve yine cönklerin içeriklerine dair kaleme alınmış makaleler üzerinde yaptığımız tarama faaliyetlerine dayanmaktadır.
- 3 Cönklerdeki şiirlerin karşılaştırması A. Fuat Bilkan tarafından hazırlanan Nâbî Divânı (Bilkan 1997) üzerinden yapılmıştır. Bu makale, Nâbî Divânı'nın metnine katkı yapmayı hedeflemediğinden kelime düzeyindeki ya da beyitlerin sıralamalarındaki farklılıklar burada tek tek gösterilmeyecektir. Sadece önemli görülen değişikliklere vurgu yapılacaktır.
- 4 2. beyit olarak yazılan bu beyit şöyledir: Derd ü elem ü mihnet-i agyârün elinden

- 5 Ve'l-hâsıl ol şerm-i dil-ârâdan usanduk
Söz konusu gazel şudur:
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Çemende ... (yırtık)
Miyân-ı bülbülânda güft ü gûlar [hep senün-
çündür]
N'ola bir kerre meyl itsen kenâr-ı ... (yırtık)
Hurûc-ı mevc[-â-]mevc ârzûlar hep [senün-
çündür]
Sezâdur sâ'id-i sîminin itsem heykel-i
gerdün
Bana bu hışm-gîn olmak adûlar hep [senün-
çündür]
Gel ey mest-i tegâfûl bir nigâh it hâl-i
mestâne
Reh-i mey-hânede bu hây u hûlar hep [se-
nünçündür]
Reg-i tâk-i cefâdan cûşa gel ey bâde-i tahkik
Kadehler şişeler humlar sebûlar hep senün-
çündür
- 6 Söz konusu gazel şudur:
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ün
Dökөлüm biz gözümüz yaşını şebnemcesine
Handeler itsün ol âfet gül-i hurremcesine
Girelüm bâg-ı visâline o serv-i nâzum
Sahn-ı Firdevs idelüm meskeni Âdemcesine
Zahm-ı hicrânını çok çekdük o şühun bâri
Bir zamânda saralum sineye merhemcesine
Azimüz Ka'be-i devletdür o şâhen-şehde
Şimdiden nûş idelüm suları zemzemcesine
Nâbiyâ hazret-i Hak pâdşeh-i devrânun
İde ömrini füzün İsi-i Meryemcesine
- 7 06 Hk 3144 numaralı cönkte de yer alan gazel şudur:
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ün
Cây idinsem itmez istib'âd derd ü mihneti
Âşıkam bir kâfire hüsni Muhammed ümmeti
Giceler azm itdügüm ol mâh-tâbum havfidur
Bir tarik ile kabûl itmez mahabbet şirketi
Ben ki ceyb-i hırkayı çekdüm sere şimden
girü
Başına çalsun felek zall-i hümâ-yı devleti
Kendü mikdârınca herkes mübtelâdur mih-
nete
Kimseye virilmedi âsûde-hâlün hücceti
Câm kırıldı mey dökildi ehl-i irfân cümle
mest
Tolı döğmiş tarlaya döndürdi devrân sohbeti
Şimdi dehrün tâzesi kimseye itmez iltifât
Ehl-i diller Nâbiyâ kimlerle itsün ülfeti
Şiirin 3b mısraındaki “zall-i hümâ-yı devleti”

- ifadesi cönkte, “zıll-i hümayûn devleti” şek-
lindedir.
Şiirin 6a mısraındaki “tâzesi” ifadesi cönkte,
“nâzeni” şeklinde yazılmıştır.
- 8 Cönkte olup Divân’da olmayan beyitler şun-
lardır:
Şöyle mest oldum mey-i bezm-i İlâhî ile kim
Nefret itmişdür tabî’at benge de efyûna da
Şîr-i dil-süzumla teşhîr itdüm âhir ol mehi
İhtiyâcum kalmamışdur sihre de efsûna da
- 9 Söz konusu müfred şudur:
fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’iün
Hâb-ı nâzdan kalkdı Nâbî azmi nergis koynı-
na
Bir muhâlif esdi rûzgâr atdı Serkis koynına
- 10 06 Mil Yz Cönk 118 numaralı cönkte de yer
alan gazel şudur:
fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’iün
Çây idinsem itmez istib’âd derd ü mihneti
Âşıkam bir kâfire hüsnen Muhammed üm-
meti
Giceler azm itdügüm ol mâha sâyem havfi-
dur
Bir tarik ile kabûl itmez mahabbet şirketi
Biz habibün hırkasın çekdük sere şimden
girü
Başına çalsun felek zıll-i hüma-yı devleti
Câm sındı mey dökildi ehl-i ırfân cümle mest
Tolı degmiş tarlaya döndürdi devrân sohbeti
Şimdi dehrün tâzesi kimseyle itmez iltifât
Ehl-i diller Nâbiyâ kimlerle itsün ülfeti
Şiirin 3a mısraındaki “biz habibün hırka-
sın” ifadesi cönkte, “biz ki habibün hırkayı”
şeklindedir. Ancak vezin ve anlam gereği bu
kullanım tercih edilmiştir.
- 11 Söz konusu müfred şudur:
mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün
Peygüle-i kanâ’at Nâbî güzel mahaldür
Hayfâ ki yokdur anda ifrâd âferine
- 12 Söz konusu müfred şudur:
fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün
Kâ’ilüz olмага ehl-i keremün medyûnı
Tek fûrûmâyelerün olmayalum mahzûnı
- 13 Söz konusu müfred şudur:
fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’iün
Çin-i zülfi karar olmaz sana çây-ı ârâm
Ba’d ez-in dil-i âvâre aleyküm bi’ş-Şâm
- 14 Söz konusu müfred şudur:
fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün
Kahve sevdâsını sükker giderürmiş dirler
Sâkiyâ la’lün ile kahveyi zemzemle de ver
- 15 Söz konusu müfred şudur:
mef’ülü fâ’ilâtü mef’ülü fâ’ilün
Künc-i ferâg ehl-i dile kahve-hânedür
Habb ile kahve murg-ı dile dâm u dânedür
- 16 Söz konusu müfred şudur:
fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün
Gâlibâ nâyn içi pür gibi süz-ı dilden
Anun için katı parmak basabilmez ney-zen
- 17 Söz konusu kıt’a şudur:
mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün
Sek-bân-ı seferden pejmürde kıyâfet*
Gâzilerün ardındaki oğlanına benzer
Hânendelerün sahte nâmûs u vakârı*
Çingânelerün şübhelü imâmına benzer
Bahrini bana eyledi ki çeşme bi-âbi
Pinti Hâmîd’ün itdüğü ihsânına benzer
Şehr oğlanınun yolda sefihâne edâsı
Ser-hoşlarınun âdâb ile erkânına benzer
Hem-şehrîlerün kesreti ol hadde erişdi
Nâbî’nün evi şimdi kat (?) hânene benzer*
(Yıldızdağ 2010: 91)
- 18 California Üniversitesi Türkçe Cönkleri ara-
sındaki Cönk 1, Cönk 4, Cönk 7, Cönk 26,
Cönk 27, Cönk 34, Cönk 35 numaralı cönk-
lere; Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kü-
tûphanesi’ndeki 03 Gedik 13916 numaralı
cönke; Süleymaniye Kütûphanesi Tercüman
Gazetesi Koleksiyonu Türkçe Yazmaları ara-
sındaki Y 164 numaralı ve yine aynı kütûp-
hanenin Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu’nda
yer alan ve peygamberi öven bir kıt’anın
yer aldığı (Kut 2005: 316) 34 Sü-Tarlan
26 numaralı cönklerle; Diyarbakır İl Halk
Kütûphanesi’nde yer alan 21 Hk 531 ve 21
Hk 590 numaralı cönklerle, çoğu yurtdışın-
daki kütûphanelerde bulunduğundan ya da
teknik kimi problemlerden dolayı ulaşıla-
mamış, dolayısıyla içlerinde hangi şiirlerin
bulunduğu tespit edilememiştir. Yine bir ça-
lışmada (Kaya 2004: 100), Prof. Dr. Hüseyin
Akkaya’nın özel kütûphanesinde yer alan bir
cönkte Nâbî’nin iki şiirinin yer aldığı bilgisi
bulunmaktaysa da bu şiirlerin metinleri ve-
rilmemiştir. Ayrıca katalog kaydında 132b
varağında Nâbî’ye ait bir şiir bulunduğu
kaydedilen 06 Mil Yz A 132 numarada bahsi
geçen cönk yerine başka bir mensur eser yer
almaktadır. 06 Mil Yz Cönk 140 numaralı
cönkün katalog kaydında, eserin 130 ve 142.
varaklarında Nâbî’nin şiirlerinin bulundu-
ğu bilgisi yer almaktadır. Ancak söz konu-
su eser, 100 yapraklık bir eser olmasından
hareketle eserin karıştığı anlaşılmaktadır.
Söz konusu teknik aksaklıklar nedeniyle bu
cönklerle de ulaşmamız mümkün olmamıştır.
- 19 Katalog bilgilerinden kaynaklanan tek yan-
lışlık yukarıda saydıklarımız değildir. Aslın-
da Nâbî’ye ait olmadığı hâlde onunmuş gibi
gösterilen pek çok şiir bulunmaktadır: Bu

çerçevden olmak üzere, 06 Mil Yz Cönk 18 numaralı cönkün katalog kaydında Nâbî'ye ait olarak gösterilen “-â meşreb” redifli şiir, Tâbî'ye aittir (Şiirin metni için bkz. Atik Gürbüz 2011: 154).

Katalog kaydında Nâbî'ye ait bir şiirin bulunduğu bildirilen 06 Mil Yz Cönk 59 numaralı cönkün 48 ve 49. yapraklarında Kâtib'in, Nâbî'nin “Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dur bu / Nazar-gâh-ı İllâhî'dür makâm-ı Mustafâ'dur bu (bkz. Nâbî Divânı, s. 952, G. 655)” matlah gazeline yaptığı bir tahmisi bulunmaktadır. 06 Mil Yz Cönk 22 numaralı cönkün 1b-2b yaprakları arasında yine aynı şiire -mahlasın yazılı olduğu kısım tahrif olduğundan- kimliği belirlenemeyen bir şairin (Kâmi olabilir ?), 06 Mil Yz Cönk 92 numaralı cönkün 30. varağında Azmî'nin, 06 Mil Yz Cönk 118 numaralı cönkün 9. varağında Sâfî'nin ve 06 Mil Yz Cönk 146 numaralı cönkün 32. yapağında kim olduğu tespit edilemeyen bir şairin yaptığı tahmisler yer alırken eserlerin katalog kaydında şiirler, yanlışlıkla Nâbî'ye ait olarak gösterilmiştir. Yine 06 Mil Yz Cönk 163 numaralı cönkün 86. yapağında yer alan ve eserin katalog kaydında Nâbî'ye ait olarak gösterilen şiir, Nâzım'ın, Nâbî'nin “Gülistan-ı dehre geldik reng yok bû kalmamış / Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dilcû kalmamış (Nâbî Divânı, s. 720, G. 353)” mısraıyla başlayan gazelini tahmisidir. Yine katalog kaydına göre 06 Mil Yz Cönk 274 numaralı cönkün 7. sayfasında Nâbî'ye ait bir şiir bulunması gerekirken “Nazîre-i Fakir Li-Nâbî Efendi” şeklindeki başlığında şiirin Nâbî'ye ait olmadığı, cönk müellifinin Nâbî'nin şiirine yazdığı bir nazire olduğu anlaşılmaktadır.

06 Mil Yz Cönk 256 numaralı cönkün 99a sayfasında yer alan şiirde geçen “la'l-i nâbî” ifadesinden ve yine 06 Mil Yz Cönk 118 numaralı cönkün 39. yapağında yer alan şiirde geçen “şarâb-ı nâbî” ifadesinden şiirin Nâbî'ye ait olduğu sanılmıştır. Ancak her iki şiirin de aslında kime ait olduğu tespit edilememiştir.

06 Mil Yz Cönk 14 numaralı yazmanın 3. Varacağında, katalogda gösterildiğinin aksine, Nâbî'nin şiiri bulunmamaktadır. Katalog bilgisinde 14b varacağında Nâbî'ye ait bir gazel olduğu bildirilen 06 Mil Yz Cönk 49 numaralı cönkte söz konusu şiir bulunamamıştır. 06 Mil Yz Cönk 53 numaralı esere ait katalog bilgisinde 31b varacağında gösterildiği hâlde Nâbî'nin şiiri bulunamamıştır. 06 Mil Yz Cönk 57 numaralı cönkün 38b yapağın-

da Nâbî'ye ait olduğu belirtilen şiirler bulunamamıştır.

KAYNAKÇA

ATİK GÜRBÜZ, İncinur. Mecmû'a-i Letâ'if. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2011.

BİLKAN, A. Fuat. Nâbî Divânı, İstanbul: MEB Yayınları, 1997.

BÜTÜNER, Şahin. Ziya Bey Kütüphanesindeki 6707, 6722 ve 6769 Nolu Cönkler Üzerine İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

DIZDAROĞLU, Hikmet. “Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenilirlik Derecesi I”. Türk Folklor Araştırmaları 341 (Aralık 1977): 8183-8184.

———. “Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenilirlik Derecesi II”. Türk Folklor Araştırmaları 342 (Ocak 1978): 8213-8214.

———. “Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenilirlik Derecesi III”. Türk Folklor Araştırmaları 343 (Şubat 1978): 8231-8234.

ELÇİN, Şükrü. Halk Edebiyatı Araştırmaları.C. 1, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

GÖKYAY, Orhan Şaik. “Cönk”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

KAYA, Tâhâ Tuna. “Sivas Kaynaklı Bir Cönk ve Yedi Şair”. Millî Folklor 62 (Yaz 2004): 100-104.

KOZ, Sabri. “Cönk”. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, s. 83-85.

KURNAZ, Cemal. “Divan Edebiyatı Bu mudur?”. Türküneden Gazele: Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

KUT, Günay. “Bir Cönk Üzerine”. Yazmalar Arasında – Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I. İstanbul: Simurg Yayınları, 2005, s. 315-334.

OĞUZ, Öcal ve diğer. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2010.

SAKAOĞLU, Saim. “Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri”. Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu (Elazığ, 5-6 Mayıs 1986): 219-226.

YILDIZDAĞ, Gülay. Ziya Bey Kütüphanesindeki 6709, 6712 ve 6767 Nolu Cönkler Üzerine Tetkik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2010.